

AMERIKAANS „GOED KOOPMANSGEBRUIK” TEN AANZIEN VAN DE BALANSWAARDERING VAN DE VASTE ACTIVA

door J. C. Wisse

„It has long been an accepted practice in financial position presentation that property, plant, and equipment is carried at cost less allowance for depreciation.”

1 Zoals uit bovenstaand citaat blijkt kent men in Amerika maar één algemeen aanvaarde basis voor de waardering van de vaste activa en dat is de historische kostprijs. Slechts sporadisch zullen wij bij de hiernavolgende bespreking van het mij toegemeten deel van de „Inventory of generally accepted accounting principles” afwijkingen van dit grondprincipe aantreffen.

De situatie ten aanzien van de waardering der vaste activa is dan ook weinig gecompliceerd en kan in het kort als volgt worden weergegeven.

Duurzame bedrijfsmiddelen: kostprijs minus afschrijvingen. Een enkele maal komt taxatiewaarde voor; dit moet dan uitdrukkelijk worden vermeld.

Beleggingen: kostprijs, ook indien de marktwaarde incidenteel lager is.

Deelnemingen: kostprijs, zo nodig onder aftrek van geleden verliezen. Soms intrinsieke waarde.

Immateriële activa: verkrijgingsprijs, waarop alleen bij aanname van een beperkte werkingsduur wordt afgeschreven. Research- en ontwikkelingskosten worden wel vaak ten laste van de jaarresultaten gebracht.

2 In Amerika stelt men de juiste opbouw van het jaarresultaat en de vergelijkbaarheid daarvan met andere jaren duidelijk primair. Ter illustratie moge ik de gedragslijn ten aanzien van een disagio en de plaatsingskosten van langlopende leningen vermelden. Het is naar mijn mening juist dergelijke posten te activeren en af te schrijven over de looptijd van de desbetreffende lening. Dit doet men in Amerika kan ook bepaald, met als motief het zuiver houden van de opeenvolgende jaarresultaten. In Nederland overheerst ten aanzien van soortgelijke posten veelal het streven naar een „veilige” of „conservatieve” balanspositie, waardoor de resultaten in feite worden vertekend.

Het behoeden van de jaarresultaten voor vertekening gaat soms zeer ver. In bepaalde gevallen brengt men incidentele kosten liever ten laste van de „retained earnings”, dus van de uit de winst gevormde reserves, dan dat men het risico van vertekening der jaarresultaten zou aanvaarden. Wij zullen dit nog enige malen tegenkomen.

3 Onwillekeurig komen wij tot de vraag, of ondanks het algemene principe van het waarden op basis van de historische kostprijs toch wellicht enige invloed van de in Nederland ontwikkelde bedrijfseconomische theorieën en met name van de vervangingswaardegedachte in Amerika is terug te vinden. Het antwoord is voorzover mij bekend volstrekt negatief. Een enkele maal komen wij ook in de „Inventory” het begrip „present value” tegen, maar dan steeds onder het opsteken van een waarschuwend vinger. Over „replacement value” wordt niet gesproken. Ter verduidelijking citeer ik het laatste deel van „Objective C”, waarmee het ten dele over de vaste activa handelende hoofdstuk 6 aanvangt. Dit citaat geeft de hierboven door mij genoemde vermanende tendens naar mijn mening heel zuiver weer. Het luidt als volgt: „It should be understood that financial position or balance

sheet statements do not purport to show either present values of assets to the enterprise or values which might be realized in liquidation.”

4 Nu kan men zich afvragen, of de situatie in Nederland zich dan wellicht in de Amerikaanse richting ontwikkelt. In Nederland wordt van tijd tot tijd gepleit voor een codificatie van wat onder „goed koopmansgebruik” moet worden verstaan. Men acht daarbij het ook door de accountantsorganisaties toegepaste verwijzen naar dit begrip zonder dat bepaald zinledig.

De ontwikkelingen in Nederland gaan vooralsnog niet in de Amerikaanse richting. Het rapport van de Commissie Verdam „Herziening van het ondernemingsrecht” spreekt in artikel 5 van het „Voorontwerp van wet op de jaarrekening van ondernemingen” van waarderingsgrondslagen, die moeten voldoen aan „normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd”, zonder deze normen nader te preciseren. In de toelichting verdedigt men deze beperking met een verwijzing naar het feit, dat bedrijfseconomie en accountancy weliswaar belangrijke richtlijnen te dezen aan de hand doen, doch niet een voor ieder geval pasklare oplossing kunnen bieden.

Het in 1962 verschenen rapport van de Raad van Nederlandse werkgeversverbonden gaat wel wat verder, door in het hoofdstuk „Waarderingsgrondslagen” (blz. 32) onder meer het volgende te stellen: „Met klem wordt erop aangedrongen dat de waardering en de resultatenberekening geschieden op bedrijfseconomisch juist te achten wijze, hetgeen in vele gevallen zal betekenen, dat de vervangingswaardegedachte in enigerlei vorm moet worden toegepast”. Een nadere uitwerking van deze toch nog zeer algemeen gehouden aanbeveling wordt ook hier niet gegeven.

Het komt mij voor, dat enige codificatie in Nederland vooralsnog niet tot stand zal komen, terwijl bovendien een integrale terugkeer naar het hanteren van de historische kostprijs als waarderingsgrondslag niet valt te verwachten.

5 Onder de voorstanders van het codificeren van ons „goede koopmansgebruik” hoort men nog wel het geluid, dat eenvoud en duidelijkheid, gepaard gaande met een zo groot mogelijke uniformiteit, waren te prefereren boven het toepassen van wellicht meer juiste, maar in hun uitwerking bepaald ook meer gecompliceerde theorieën. Men wil daarbij dan wel stellen, dat in de praktijk de verschillende systemen elkaar toch niet zoveel ontlopen.

Hoe belangrijk de door het toepassen van afwijkende waarderingsmaatstaven veroorzaakte verschillen in de praktijk kunnen zijn moge echter met een enkel voorbeeld worden aangetoond.

Het jaarverslag over 1965 van Philips geeft op blz. 23 van de „American edition” een speciaal hoofdstuk „Information for American Stockholders”, waarin ten behoeve van de Amerikaanse lezer gecorrigeerde cijfers worden gegeven welke zouden ontstaan bij het waarderen van de duurzame bedrijfsmiddelen en van de voorraden op basis van de historische kostprijs in plaats van op basis van de vervangingswaarde.

De meest onthullende opstelling luidt (in Nederlandse gulden) als volgt:

Netto winst 1965 volgens verlies- en winstrekening	399 miljoen
Correctie bij toepassing van de Amerikaanse normen	121 miljoen
Totaal zou volgens Amerikaanse normen bedragen	<u>520 miljoen</u>

6 Wij zullen thans de in de „Inventory” gegeven uitwerking op de voet gaan volgen. Daarbij geef ik de te bespreken „principles” weer in de oorspronkelijke tekst. Een vertaling zou weliswaar de leesbaarheid bevorderen, doch anderzijds bepaalde nuances verloren doen gaan. Ik hoop, dat de lezer deze gedragslijn zal kunnen billijken.

7 *Principle C-2*

„Fixed assets should be carried at cost of acquisition or construction in the historical accounts, unless such cost is no longer meaningful. Cost of land should ordinarily be shown separately. Cost of construction includes direct costs and overhead costs incurred, such as engineering, supervision and administration, interest, and taxes. Items treated as fixed assets should have at least one year of expected useful life to the enterprise, and normally the life is considerably longer. Practicable yardsticks or criteria should be established in order that consistent distinctions may be made between fixed assets, operating expenses and maintenance. Ordinarily, this should be accomplished by creating a catalogue of property units to be included in fixed assets, any lesser items to be charged to current expense. Items no longer in service should be removed by charge to depreciation reserve or expense in order that fixed assets will represent the cost of properties in service.”

De „Inventory” gaat in afzonderlijke paragrafen nader in op bepaalde punten van bovenstaand „principle”. Ik zal trachten de essentie hiervan weer te geven.

Bedrijfsmiddelen gewaardeerd op basis van de historische kostprijs

Het is (in de Verenigde Staten) al heel lang vanzelfsprekend, dat duurzame bedrijfsmiddelen gewaardeerd worden op kostprijs minus afschrijvingen. Om ieder misverstand uit te sluiten wordt niettemin aanbevolen aan de omschrijving de woorden „at cost” toe te voegen.

Het kan voorkomen, dat deze waardering niet meer aanvaardbaar is, te weten indien de boekwaarde niet meer is „chargeable to future operations”, met een „fair chance to be recovered”. In dit geval zal men de boekwaarde moeten verlagen.

Componenten van de kostprijs

Normaal: het netto betaalde bedrag plus alle bijkomende kosten zoals vracht en installatiekosten.

Indien bedrijfsmiddelen niet tegen betaling in contanten worden verkregen: de „fair market value” op het moment van verkrijging, of de waarde van de geleverde tegenprestatie (bijv. aandelen).

In eigen beheer vervaardigde bedrijfsmiddelen: kostprijs, inclusief opslag voor indirecte kosten en - eventueel - interest. Met de kostenopslagen wordt blijkbaar wel wat differentieel gemanipuleerd.

Criteria voor het activeren van bedrijfsmiddelen

Een algemene regel is, dat de levensduur ten minste één jaar moet zijn.

Daarnaast zou men een minimum moeten vaststellen, waar beneden aanschaf-

fingen rechtstreeks ten laste van de kosten worden gebracht. Dit minimum kan van onderneming tot onderneming afwijken.

Buiten gebruik gestelde bedrijfsmiddelen

De gedragslijn bij het afstoten van bedrijfsmiddelen wijkt niet af van de ons bekende gang van zaken. De aanschafwaarde wordt enerzijds en het totaal van de verrichte afschrijvingen anderzijds geëlimineerd. Een verlies of winst kan echter zowel naar de resultatenrekening als naar de reserve worden gebracht.

Enige moeilijkheden kunnen ontstaan bij het afstoten van een deel van een groep van bedrijfsmiddelen (afgeschreven op een „composite rate basis”). Normaliter zal hierbij geen verlies of winst worden berekend, omdat aan het systeem van groepsgewijze afschrijven inherent is het uitvallen van delen van de groep zowel vóór als na de als gemiddeld aangehouden levensduur. Alleen bij abnormale ontwikkelingen moeten verliezen of winsten in aanmerking worden genomen.

Ten aanzien van tijdelijk buiten gebruik gestelde bedrijfsmiddelen behoeft niet onmiddellijk iets te gebeuren. Pas als het opnieuw inschakelen onwaarschijnlijk is te achten moeten de desbetreffende activa afzonderlijk in de balans worden vermeld met een duidelijke omschrijving. Over de waardering wordt hier niet gerept, maar de algemene regel zal dan stellig leiden tot verlaging van de boekwaarde.

Bodemschatten

Het aankopen van land waarin zich bij voorbeeld mineralen bevinden wordt als „joint or group purchase” beschouwd. Het verschil tussen de aanschafwaarde en de restwaarde moet op dezelfde manier worden toegerekend als bij iedere „group acquisition”.

Indien de bodemschatten pas na de aankoop worden ontdekt, of indien de aanwezige hoeveelheden pas later worden vastgesteld is aanpassing van het oorspronkelijke systeem van kostentoekening noodzakelijk.

De exploratiekosten kunnen zeer hoog zijn, terwijl de resultaten van de exploratie steeds onzeker zijn. Het is gebruikelijk slechts die exploratiekosten te activeren die een aantoonbaar verband hebben met de succesvolle verkrijging van aanwijsbare bodemschatten in lonende hoeveelheden.

Vaste activa gewaardeerd tegen taxatiewaarden

Het komt tegen de normale regel in blijkbaar toch wel voor, dat vaste activa niet op basis van de kostprijs, maar tegen taxatiewaarde in de balans worden opgenomen. Als dit gebeurt moet zulks uitdrukkelijk uit de omschrijving blijken. In de toelichting moet worden gezegd dat de taxatie door onafhankelijke taxateurs is verricht, terwijl de datum en de grondslag van de taxatie moet worden vermeld. De taxateur dient zich met de gebruikte terminologie te kunnen verenigen.

Indien de taxatie is verricht door beheerders of employees van de onderneming moet dit ondubbelzinnig worden aangegeven.

Indien de accountant de opgevoerde bedragen onredelijk acht zal hij dit in zijn verklaring moeten vermelden.

8 Principle C-3

„Appropriate provision or allowance should be made in order to charge

operations with the investment in depreciable assets over the estimated life thereof. The accumulated allowances, less property retirements, should be shown as a deduction from fixed assets."

Men stelt grote prijs op het in de balans vermelden van zowel de aanschafwaarde als de afschrijvingen. De laatste mogen desgewenst wel in één bedrag van het groepstotaal der aanschafwaarden worden afgetrokken. Voert men in afwijking van de regel slechts de boekwaarden op in de balans, dan moet het totaal der afschrijvingen tussen haakjes of in een voetnoot worden verstrekt.

Het aan de creditzijde opnemen van de afschrijvingsrekeningen is ongewenst. In dit verband wijst men op bepaalde „State regulations” betreffende „public utilities” waarin dit (nog) wel is voorgeschreven, zulks in strijd met onder meer de voorschriften van de S.E.C.

9 Principle C-4

„Long-term investments in securities ordinarily should be carried at cost. When market quotations are available, the aggregate quoted amounts should be disclosed. Investments in affiliates should be segregated from other investments.”

Beleggingen in effecten worden als regel tegen kostprijs opgenomen. Bij aankoop van obligaties of andere vaste rente dragende stukken wordt de betaalde lopende rente niet geactiveerd. Een verschil tussen de kostprijs en het bij aflossing van obligaties en dergelijke te ontvangen bedrag („maturity value”) wordt geamortiseerd over de looptijd van de lening.

De balanswaarde van als belegging aangetrokken effecten wordt als regel niet beïnvloed door de marktwaarde. De balanswaarde zal slechts worden gecorrigeerd bij aantoonbare blijvende waardevermindering.

Indien er beursnoteringen bestaan moet de totale beurswaarde wel worden vermeld.

Verzekeringsspolissen op het leven van bepaalde functionarissen (met de onderneming als begunstigde) komen in Amerika meer voor dan in Nederland. Zij worden opgenomen tegen afkoopwaarde („cash surrender value”).

Beleggingen met een specifieke bestemming („special funds”) worden gewaardeerd tegen de som van de aanwezige liquide middelen en de kostprijs van de effecten of eventuele andere activa.

Huurkoopcontracten voor grond of voor machines worden gewaardeerd tegen kostprijs minus ontvangen bedragen. De veelal maandelijks ontvangsten worden allereerst geacht de interest te dekken; het meerdere wordt afgeboekt van de hoofdsom.

Aandelen van dochterondernemingen worden als regel opgenomen tegen kostprijs, verminderd met dividenden gedeclareerd uit de vóór de verkrijging gemaakte winsten en verminderd met een voorziening ter zake van eventueel ná de verkrijging geleden verliezen. Deelnemingen mogen ook tegen hun balanswaarde worden opgenomen, mits de opwaardering uit hoofde van niet-uitgedeelde winsten als zodanig in de jaarrekening verschijnt. Obligaties van - en leningen aan - dochterondernemingen worden normaliter tegen kostprijs opgenomen.

De deelnemingen moeten beslist afzonderlijk van de overige beleggingen in de balans worden vermeld.

„The costs of intangible items, such as debt discount and expense, patents, copyrights, research and development (if deferred) and goodwill should be shown separately. Limited-term items should be amortized against earnings over their estimated lives. The policy in regard to amortization of unlimited-term intangibles should be disclosed.”

Ten aanzien van de reeds eerder door mij besproken post „debt discount and expense”, dus het disagio en de plaatsingskosten van langlopende leningen wordt nog opgemerkt, dat de post kan worden gerubriceerd onder de immateriële activa of onder de vooruitbetaalde kosten, terwijl het als correctie aftrekken van de leningrekening tevens zou kunnen worden bepleit. Met dit laatste ben ik uiteraard niet zeer gelukkig.

Tegen betaling verkregen immateriële activa

Een wat wijdloperige beschouwing over wat allemaal tot de verkrijgingsprijs gerekend moet worden, kan worden weergegeven met: alles wat direct met de verkrijging verband houdt.

De auteur van de „Inventory” verwijst naar het desbetreffende Accounting Research Bulletin (ARB) no. 43, hoofdstuk 5, hetwelk in zijn geheel is overgenomen.

Dit stuk onderscheidt t.a.v. de immateriële activa twee soorten, te weten:

Type (a): met een beperkte levensduur

Type (b): met een onbeperkte levensduur

Als voorbeelden van type (a) worden genoemd „patents, copyrights, leases, licenses, franchises for a fixed term, and goodwill as to which there is evidence of limited duration”.

Onder type (b) vallen dan „goodwill generally, going value, trade names, secret processes, subscription lists, perpetual franchises, and organization costs”.

Type (a) dient systematisch te worden afgeschreven over de desbetreffende perioden. Indien tussentijds blijkt, dat de werkingsduur onjuist is geschat zullen de afschrijvingen moeten worden herzien. Mocht hierdoor het beeld van de jaarresultaten worden vertekend, dan mag een extra afschrijving ten laste van de reserves worden gebracht.

Ten aanzien van type (b) merkt men zeer treffend op, dat deze als type (a) behandeld moeten gaan worden, zodra men ontdekt, dat de werkingsduur toch beperkt blijkt te zijn. Is de noodzakelijke afschrijvingsperiode dan zo kort, dat de resultaten door het af te schrijven bedrag zouden worden vertekend, dan mag men wederom de reserves aanspreken. Hetzelfde geldt, als men ontdekt dat een actief van type (b) waardeloos blijkt te zijn.

Tot slot behandelt het alhier besproken Bulletin nog de moeilijkheden wanneer bij het aantrekken van bij voorbeeld een deelneming een rond bedrag wordt betaald, uitgaande boven de balanswaarde van de deelneming. Het meerdere kan dan worden toegerekend aan een hogere waardering van bepaalde activa of aan een (niet op de balans voorkomende) goodwill. Men beveelt nu aan dit meerdere inderdaad zo goed mogelijk te verdelen en in feite de balans van de deelneming aan te passen aan de verkrijgingsprijs.

Binnen de onderneming gecreëerde immateriële activa

De „Inventory” acht het niet onjuist research- en ontwikkelingskosten te activeren, indien en voorzover zij zijn gemaakt voor een bepaald concreet project. Zij kunnen daarna worden afgeschreven over een arbitrair vast te stellen, maar als regel vrij korte periode. Vindt het project geen doorgang dan moeten de gemaakte kosten direct worden afgeboekt.

Men acht echter vaak het toekomstige rendement van bepaalde research- en ontwikkelingswerkzaamheden moeilijk te concretiseren. In dat geval doet men er verstandig aan de kosten ten laste van het lopende jaar te brengen. Hetzelfde geldt voor de kosten van reclamecampagnes en dergelijke.

Wij zien hier een meer „conservatieve” gedragslijn dan ten aanzien van de tegen betaling verkregen immateriële activa. Klaarblijkelijk neemt men aan, dat in het laatste geval het toekomstige rendement minder onzeker zal dienen te zijn.

Disagio en plaatsingskosten van langlopende (obligatie-) leningen

De normale procedure is het activeren van bovengenoemde posten, ter afschrijving over de looptijd van de lening.

Bij vervroegde aflossing zal het resterende actief moeten worden afgeboekt ten laste van de jaarresultaten. Zouden deze daardoor ernstig worden vertekend, dan is afboeking ten laste van reserves aanvaardbaar.

Het nog niet gedelgde deel van het disagio en de plaatsingskosten van converteerbare obligaties mag bij conversie in aandelen naar de post „paid-in capital” worden gebracht.

Bij conversie van een bestaande (obligatie-) lening in een nieuwe ontstaat de vraag hoe te handelen met het nog niet gedelgde deel van het disagio etc. van de oude lening. Deze vraag wordt behandeld in Accounting Research Bulletin no. 43 Hoofdstuk 15.

Het stuk begint met een kort historisch overzicht en bespreekt daarna 3 mogelijkheden, te weten:

- (a) Directe afboeking ten laste van het jaarresultaat of van de reserves;
- (b) Afschrijving over de resterende looptijd van de afgeloste lening;
- (c) Afschrijving over de looptijd van de nieuwe lening.

De uitkomst van een aantal zeer lezenswaardige paragrafen is, dat methode (a) aanvaardbaar is, doch dat methode (b) de voorkeur verdient. Methode (c) is onaanvaardbaar. Een mengvorm van (a) en (b) wordt eveneens gezond geacht, mits de versnelde afschrijvingen geschieden ten laste van de jaarresultaten en deze daardoor niet worden vertekend. Mocht de looptijd van de nieuwe lening korter zijn dan de resterende looptijd van de oude lening, dan moet bij keuze van methode (b) de afschrijvingsperiode uiteraard worden ingekort.

Gesteld wordt nog, dat de toegepaste methode duidelijk moet worden toegelicht en dat afschrijvingen ter zake van een reeds afgeloste lening afzonderlijk van soortgelijke afschrijvingen moeten worden vermeld.

11 Principle C-6

„The nature and extent of hypothecated or pledged assets should be shown.”

De „Inventory” constateert, dat diverse activa op vele manieren tot zekerheid ten behoeve van schuldeisers kunnen worden verbonden.

Het bedrag van de verbonden activa moet per categorie worden vermeld. Ook het bestaan van fiduciaire eigendomsoverdracht (retention of protective title) moet worden vermeld.

In bepaalde bedrijfstakken is het gebruikelijk aan een belangrijk deel van de vermogensbehoefte tegemoet te komen door het uitgeven van hypothecaire leningen. Als in dit geval de omschrijving van de schuld voldoende duidelijk is, zoals bij voorbeeld „First Mortgage Bonds”, dan wordt eenieder geacht te weten dat op alle onroerende goederen een hypotheek rust. Dit feit behoeft in de omschrijving van de desbetreffende activa dan niet opnieuw te worden vermeld.

12 Tenslotte wil ik de belangstellende lezer nog wijzen op Hoofdstuk 10 van de „Inventory”, waar een puntsgewijze opsomming is gegeven van een aantal alternatieve mogelijkheden. Voor zover nodig heb ik deze punten reeds in bovenstaande tekst verwerkt.